

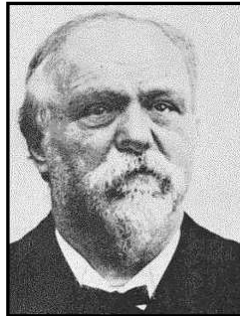
הקדמת המתרגם לספרו של ז'ורז' סורל 'הרהורים על האלימות'

1915

"אם בדרך בלתי-אפשרית כלשהי, הטבע היה יוצר את האדם כחיה חרוצה וקהילתית בלבד, חשוך כל אופי לוחמני, היה האדם מדרדר, למן יומו הראשון, לרמה של חיות-הפרא אשר כל גורלן תלוי בעדר שלהן; הוא היה מאבד, ביחד עם הגאווה בגבורתו, את כושרו המהפכני – תכונתו המופלאה והפורח מכל. אילו חיינו בקהילתיות טהורה, הקברה שלנו היתה נעשית לְרֶפֶת... פילנטרופ, אתה מדבר על מיגור המלחמות – הזהר לבל תבזה את האנושות כולה."

(פרודון)

כמעט כל הביקורות על עבודתו של סורל מוטעות – פחות בהתייחסותן לפרטים ויותר מפאת חוסר יכולתן להבין את המניע הראשי שלו; גם הדעות האוהדות מעוררות אי-נחת ומחטיאות את המטרה כמו היתר.

ז'ורז' סורל (1847-1922)

מהי בדיוק המהות של אותו חוסר הבנה? בתנועה כדוגמת הסוציאליזם אנחנו מסוגלים להבחין בנקל בשני מרכיבים ברורים: תנועת-מעמד הפועלים עצמה ומערכת הרעיונות ההולכת עמה (אף-על-פי שהמילה עצמה מעוררת גועל, יהיה נוח ללכת בעקבות סורל ולכנות "מערכת רעיונות" בשם *אידיאולוגיה*). אם נקרא למרכיב אחד (I) ולאחר (W), הרי שהביטוי (W + I) יניב לנו את התנועה ככללה. האידיאולוגיה היא, לאמיתו

של דבר, *דמוקרטיה*¹. אולם, הקושי העצום הנובע מעבודתו של סורל הוא כדלהלן – לא רק שהוא מכחיש את הקשר החיוני בין שני גורמים אלו, אלא שהוא גורס כי האידיאולוגיה תחרוץ את דינה של התנועה. התחדשותה של החברה לעולם לא תתרחש על-ידי *הפרוגרסיביות של הפציפיסטים*. יסולח להם באם הם ימצאו את הטענה הזו כמשונה. שילוב זה של דוקטרינות, אותו הם יכנו לבטח "ריאקציוני", עם סינדיקליזם מהפכני, לבטח יעורר דאגה בלב הסוציאליסטים הליברלים. קשה עבורם להבין מהפכן שהוא אנטי-דמוקרטי, אבסולוטיסט בהשקפתו האתית, הדוחה כל גישה רציונאלית או רלטיביסטית, המוקיר את התכונה המיסטית שבדת "שלעולם לא תחלוף מן העולם", מדבר בבזו על מודרניזם וקידמה, ושמשתמש במושג כמו *כבוד* בלא כל תחושה של חוסר-ריאליזם².

ככלל, רגשות כאלו, כאשר *דמוקרטיה* נתקל בהם, מבוטלות במחי-יד כניסיון מוסווה להגן על האינטרסים של ההון. אולם, טענה זו לא תתאים למקרה של סורל. ישנה אפוא מידת-מה של סכנה בגוף זר המארח את עצמו במערכת של מחשבה דמוקרטית. מחשבה זו, כצפוי, עוסקת בגורם המטריד הזה ללא הרף. היא דולה מתוכו את הזעם הצדקני שכל *פרוגרסיבי אמיתי* מחויב לחוש, לנוכח כל חשד בכל דבר *ריאקציוני*. במקום לשקול את הפרטים של התזה עצמה, *הפרוגרסיבי* מעדיף לשלול אותה באמצעות מקור מדומיין. באופן זה מקושר אפוא סורל לעולם המיסטיקה, לניאו-

¹ *דמוקרטיה* – אין הכוונה לשימוש במילה כאן בהוראת (1) שם כללי לתנועת מעמד-הפועלים או (2) הבחנה בדוקטרינה הנכונה כי כל בני-האדם שווים. על-כן, אין היא משמט כאן במובנה הרחב כהתנגדות לכל ממשל אריסטוקרטי, אוליגרכי או מעמדי, אלא במובן הצר יותר. "ליבראלי" הייתה אולי מילה טובה יותר, אלמלא היו הסוציאליסטים, בה בעת שהם מצהירים על ההבדל בינם ובין הליברליזם מבחינת המדיניות, מאמצים את *האידיאולוגיה* הליבראלית במלואה; ואף אל פי שאינם מוכנים להכיר בכך שזו *אידיאולוגיה* ליבראלית, הם יכירו בכך תחת התווית *דמוקרטיה*.

² *אידיאולוגיה* אוצרת בחובה, באופן טבעי, מערכת רגשות. בהיבט זה, הספר מבלבל אף יותר עבור הדמוקרט המורגל ברעיונות. אולם, עוצמת השונות ברגשות מגיעה לשיאה, בדבריו של סורל על כך שרגשות הקנאה והנקמנות עומדים בסיסה של הדמוקרטיה הליברלית. ניתן למצוא ניתוח זהיר של רגש זה ואת ההקשר ההיסטורי שלו לדמוקרטיה בספרו של מקס שלר (Max Scheler), *Über Ressentiment u. Werttheorie*, 1912.

רויאליזם, או לריאקציה מבולבלת או סנטימנטלית כלשהי כנגד ההיגיון. שלילה תמציתית זו מלווה בתחושת הקלה ניכרת. "נוכח אתה לדעת כי אין בתזה זו שום דבר. אלו הם רק יריבינו הישנים בשינוי אדרת." ברי כי האנשים שמביעים ביקורת מסוג זה אינם מסוגלים להבין את הרעיון המרכזי מאחורי הספר. חוסר-הבנה זה עיקש ביותר. כיצד אפוא ניתן לסלקו?

בשלב הראשון עלינו לבחון בצורה מדויקת יותר את תחושותיו של הדמוקרט התמים לגבי רעיון זה. התנהגותו עשויה להצביע על מקור סלידתו, ולספק כמה רמזים אודות הדרכים לביטולה. אני מניח כי מה שהוא מרגיש יותר מכל הוא סוג מסוים של זעם. הוא אינו מסוגל להתייחס אל הגישה האנטי-דמוקרטית ברצינות. הוא מרגיש כאילו מישוהו הכחיש את אחד מחוקי המחשבה, או גרס כי שתיים ועוד שתיים שווים לחמש. במצבו הטבעי, כמובן, הוא מעולם לא שיווה בנפשו כי התנועה מורכבת משני מרכיבים (I + W). עבורו מדובר בשלם אחד שלא ניתן לחצות. אולם, כאשר הוא מבחין כי הכחשת הקשר בין I ל-W מאלצת להניח את קיומו הנפרד של (I), הוא מיד רואה בכך דרך חשיבה בלתי-נמנעת – ולא אידיאולוגיה אפשרית אחת מבין כמה – אשר מחויבת להתלוות ל-(W) כשם שהיא מתלווה לכל דבר.

הרעיון הזה, של האופי ההכרחי, הבלתי-נמנע של מערכת-הרעיונות הדמוקרטית, הוא-הוא אשר עומד לו למוקש. הרעיון הזה הוא אשר גורם לו לראות את עמדותיו האנטי-דמוקרטיות של סורל כבלתי-טבעיות או מעוותות. עד כה, הוא טרם ראה בדמוקרטיה מערכת, אלא רק מכשיר טבעי ובלתי-נמנע של האדם החופשי והמלומד. הרעיונות האצורים בחובה נראים בעיניו כבעלי האופי ההכרחי של קטגוריות. כמובן שבמציאות, אין לרעיונות הללו ולו חצי-דבר עם אופי זה. הן תלויות בכמה גישות יסודיות של השכל, בכמה הנחות יסוד עיקריות שאינן מובעות. אילו היה הוא מודע לאותן הנחות, האופי הבלתי-נמנע של הרעיונות הללו היה חדל בעיניו מלהתקיים. ההסבר לשאלה כיצד הנחות-יסוד עיקריות אלו הגיעו אל מעמד של פסבדו-קטגוריות מרחיק לכת עד כדי ביטול השפעתן. הנחות-יסוד אלו אינן נתפסות מכיוון שהן הפכו לחלק מן התודעה ומגיעות מזמן כה קדום עד כי כמעט ואיננו מודעים לקיומן כרעיונות. איננו רואים אותן, אך רואים דברים אחרים דרכן, וכפועל-יוצא תופשים את מה שאנחנו רואים

כקווי-מתאר של הדברים עצמם. אפשר להבחין במשקפיים כחולים ההופכים את העולם לכחול, אך אין באפשרותנו לעשות כך כאשר מדובר באותן פסבדו-קטגוריות, אשר מצויות "מאחורי העין".

אם כך, כל תעמולה יעילה תלויה בנטילת אותם רעיונות ממקומם ש"מאחורי העין" והצבתם אל מול האדם כחפצים שניתן באופן מודע לקבלם או לדחותם. מטלה זו קשה מאוד. אולם, למרבה המזל, כל האידיאולוגיות גדלות בהדרגה, וסוג נדיר זה של תבונה היסטורית אשר חוקרת ומנתחת את מקורם, יכולה לסייע באופן משמעותי. כשם שהידע בנוגע לצבעים הפרושים לרוחבם על-גבי הספקטרום מאפשר לנו להבחין בהבדלים הדקים יותר בין הגוונים השונים אשר לא היינו מסוגלים לזהות לו היו מונחים בבלבול בצל, כך גם סוג זה של היסטוריה, באמצעות הצגת רעיונות מסוימים בצורה מוחשית יותר, כאילו היו קיימים כחפצים בזמן, מאפשר לנו להבחין באותם הרעיונות הקיימים בתוכנו "מאחורי העין" ולהציף אותם אל פני התודעה. השפעתם החבויה על דעתנו נעלמת בן-רגע, שכן הם ירדו ממעמדם כקטגוריות. זהו הליך אלים ולאחריו המוח לא נותר כשם שהיה. הוא איבד בתולים מסוג מסויים. אולם קיימות כל-כך הרבה מערכות מן הסוג הזה, שאנחנו מבלי משים "חיים ונעים ומתקיימים בתוכן", כך שתהליך זה הופך לחלק העיקרי מתהליך החינוך של האדם הבוגר. יתר על כן, מתודה היסטורית זו, בהציגה את הקשר האינטימי בין מושגים מן הסוג זה – קידמה, למשל – ובין כמה תנאים כלכליים ששררו בעת המצאתם במאה השמונה, פועלת בראש ובראשונה לשחרור המוח מאחזותם של המושגים הללו. זוהי הגישה שסורל יישם באופן כה מוצלח – ב-*Les Illusions du progress* (1908) – על האידיאולוגיה הדמוקרטית הספציפית אשר בה אנו עוסקים כאן. אידיאולוגיה דמוקרטית³ זו היא בת שתי מאות. ניתן לעקוב בצורה ברורה אחר העבר שלה, ואחר

³ ניתן לתאר בצורה הנוחה ביותר את האידיאולוגיה המנוגדת בעבודתו של סורל אם נחשוב על המעלות של ספרות המאה השבע-עשרה למול ספרות המאה השמונה-עשרה בצרפת. ההבדל, למשל, בין קורניי (Corneille) לבין דידרו (Diderot). סורל מדבר תכופות על המעלה הקורניית. אולם, אין די בהנגדה בין הגישה הקלאסית לזו הרומנטית בכדי לגרום לקלאסי להיות נהיר עבור הדימוני; שומה עלינו לרדת אל יסודותיהן של שתי הגישות אשר מתוכם ההבדל צומח.

החיבור הלוגי שלה עם תנועה מקבילה מתחום הספרות. היא מרכיב חיוני בתנועה הרומנטית; היא יוצרת את הגוף האורגני של הגות מעמד-הביניים המתוארכת למאה השמונה-עשרה, ועל-כן אין לה קשר הכרחי כלשהו עם מעמד-הפועלים ועם התנועה המהפכנית. ליברל-סוציאליזם עדיין חי ונושם בשרידים של הגות מעמד-הביניים של המאה הקודמת; ובעוד שההגות הוולגרית של ימינו נחשבת לפציפיסטית, רציונליסטית והדוניסטית, וככזו מאמינה כי היא מבטאת את האמונות הבלתי-נמנעות של האדם המלומד והחופשי, יש לה את הפאתוס השמור למריונטות במחזה, חפצים מתים המחווים בגופם באופן כה נרגש כאילו נפחה בהם רוח חיים. הסופרים הצעירים שלנו, כמו אותן מזרקות רומאיות בהן מים נשפכים מפיה של מסכה בדמות פני אדם, שוצפים רומנטיציזם שאולי נראה במבט ראשון כהתפרצות טבעית ממעמקי נשמתם, אך למעשה אינו אלא זרם עכור שמובל באמצעות צינור ארוך מאוד.

רומנטיציזם דמוקרטי אינו אלא גוף של דוקטרינה בעלת עבר מוגדר ובר-זיהוי. מהי הגישה המרכזית ממנה הוא צומח, ואשר ממשיכה להחיות אותו? מהי ההנחה העיקרית שאינה מבוטאת כאן?

אם נציג את העניין בפשטנות מלאכותית של דיאגראמה, לצורך הבהירות, נוכל לומר כי הרומנטיציזם והפסימיזם הקלאסי נבדלים בתפישותיהם המנוגדות את טבע האדם. עבור הראשונה, האדם הוא טוב מיסודו, ועבור השנייה, רע מיסודו. כל הרומנטיקנים צומחים מרוסו⁴, וניתן אף למצוא את המפתח לכך במשפט הראשון של 'האמנה החברתית' – "האדם נולד חופשי ובכל מקום כבול הוא באזיקים". במילים אחרות, האדם מטבעו הוא דבר נפלא, עם כוחות בלתי-נדלים, ואם עד כה הוא טרם התגלה ככזה, הרי שהאשמה היא במכשולים ואזיקים חיצוניים, ואלו הם המכשולים אשר בהם החברה חייבת לעסוק מתוך כוונה להסירם.

מה עומד בשורשה של מערכת הרעיונות המנוגדת שאנו מוצאים בסורל – הקלאסיות, הפסימיות, או, כשם שיכונה יריביה – האידיאולוגיה הריאקציונרית? מערכת זו נובעת מתפישה המנוגדת לחלוטין למהות האדם; האמונה כי האדם רע או מוגבל מטבעו, וכפועל יוצא מכך מסוגל

⁴ להיסטוריה של התנועה הרומנטית בספרות הצרפתית מנקודת מבט זו, ראה את *La Romantisme française* המשובח של פייר לאסר (Lasserre).

להשיג כל דבר בעל ערך רק באמצעות דיסציפלינות – אתיות, הרואיות או פוליטיות⁵. במילים אחרות, היא מאמינה בחטא הקדמון. ניתן, אפוא, להגדיר רומנטיקנים ככל מי שאינם מאמינים בגירוש של האדם מגן עדן, בנפילתו ארצה. התנגדות זו מהווה הלכה למעשה את היסודות למרבית הפלגים האחרים בהגות החברתית והפוליטית⁶.

⁵ בשום פנים ואופן אין להשוות אמונה זו עם מטריאליזם; תחת זאת, מדובר באמונה האופיינית לגישה הדתית – ראה: *Pensées* של פסקל. הרומנטיציזם מבלבל בין האנושי לשמיימי בכך שאינו מפריד ביניהם באופן ברור. הדבר העיקרי שעליו ניתן לגנותו הוא שהוא מטשטש את קווי-המתאר הברורים של היחסים האנושיים – בין אם בהגות הפוליטית ובין אם ביחס למין בספרות – על-ידי הכנסתם אל עולם השלמות אשר מתאים רק לבלתי-אנושי.

⁶ לא רק כאן אלא בהגות עצמה; ניתן להבהיר זאת באמצעות הקבלה. השינוי ברגישות שאפשר לנו להעריך את המלאכה המצרית, ההודית, הביזנטית, הפוליניזית והכושית כדבר השייך אל עולם האַמנות ולא הארכיאולוגיה או האתנולוגיה הוא בעל השפעה כפולה. בעוד שהוא מדגים לנו כיצד הדברים שנתפשו כעקרונות אסתטיים הכרחיים אינם אלא פסיכולוגיה של אמנות אירופאית קלאסית ומודרנית, שינוי זה מאלצנו לפתע לעמוד על טיבה של האחדות החיונית של אַמנות זו. על-אף שהיא נראית כמגוונת, האמנות האירופאית יוצרת, למעשה, גוף קוהרנטי של עבודה הנשען על הנחות שלקיומן אנחנו נעשים מודעים לראשונה כאשר אנחנו רואים תקופות אחרות באמנות בהן הן אינן בנמצא (עבודתו של ריגל [Riegl] על האמנות הביזנטית). ניתן לומר, באותו האופן, כי הבנתה של הגות פילוסופית המכפיפה אדם (בהתייחסו אליו כאל חלק מן הטבע) לערכים אבסולוטיים מסוימים – במילים אחרות, התגשמות של ההבנה כי זו דוגמה – מאלצת אותנו להבין כי ישנו דמיון משפחתי גדול יותר בין כל תחומי הפילוסופיה מאז הרנסנס מאשר מה שהכירו בו עד כה. במציאות, הפילוסופיה נשענת על אותן הנחות של האמנות, וביחד הן יוצרות מערכת קוהרנטית. נדמה כי לא חלף כל זמן מאז שקופרניקוס הראה כי האדם אינו עומד במרכז היקום, ומאז שפילוסופים החלו לראשונה להוכיח כי זהו אכן מקומו. רעיון המספיקות הזה הובע לראשונה (אצל פיקו דלה מירנדולה, למשל), וכל הפילוסופים מאז קיבלו על עצמם הנחת-מוצא זו. רעיון זה עשוי להיות מובע בשפות שונות, ובדרגות שונות של נחרצות, אך לפחות מנקודת מבט זו, גם הגל וגם המרקזי דה קונדורסה חד הם. לפיכך, ההומניזם אוצר בחובו את זרעי הפורענות שעתידים היו לצמוח במלוא רשעותם לכדי רומנטיציזם. ראוי לשים לב לעדויות לפיצול באמנות בימים אלו, וישנם כמה רמזים לתנועה אנטי-הומניסטית מקבילה בהגות ובאתיקה (ל. דוגי [Duguit] ג. א. מור, הוסרל וה"פנומנולוגיה").

מן הראיה הפסימיסטית אודות מהות האדם מתהווה באופן טבעי ההשקפה על-פיה שינויה של החברה היא משימה נועזת הדורשת סגולות הרואיות... סגולות אשר סביר כי לא תצמחנה בקרקע של האליטה הרציונליסטית והסקפטית. אדרבא, ניתן לקיים את תהליך ההתחדשות הזה רק במעשים הנובעים מאתיקה אשר תחשב לאי-רציונאלית מנקודת המבט הצרה של הרציונליסט, באין היותה *יחסית*, כי אם מוחלטת⁷. לא סביר כי שינוי פני החברה יושג כתוצאה מ*מהתאמה-מחדש* [readjustment] של המשכילים והפוליטיקאים אשר תתבצע בדרך אינטליגנטית ושלווה. אולם, על-פי ההשקפה האופטימיסטית והרומנטית טרנספורמציה זו בהחלט אפשרית, שכן תפיסת האדם האופטימיסטית מובילה, באופן טבעי, לדוקטרינת *הקדמה הבלתי-נמנעת* הדמוקרטית האופיינית.

הבנת ההיבט הקלאסי באנטיזה זו פותרת את המוזרות בעמדתו של סורל. אולם, אף-על-פי שניתן להבחין בנטייה זו אף בעבודתו המוקדמת (ספרו הראשון על סוקרטס גורס כי סוקרטס מייצג את התנוונותה של אתונה, בכך שהכניס את התועלת והתחשיב אל עולם האתיקה) – התפכחותו הסופית מ*דמוקרטיה* הגיעה רק לאחר ניסיונו המר באירועים הפוליטיים שהתרחשו בעקבות משפט דרייפוס. כתוצאה מכך, חלק גדול מן הספר עוסק באנשים אשר עבורנו יראו כחסרי-חשיבות. אולם עלינו לזכור כי לכל אותן דמויות אלמוניות ישנה מקבילה גם כאן, והדרמה שבה הן נוטלות חלק היא אוניברסאלית.

האמונה כי הדמוקרטיה הפציפיסטית תוביל לא להתחדשותה של החברה, כיי-אם להתנוונותה, והריאקציה כנגד הרומנטיציזם בספרות אינן אלא מכנה משותף טבעי לאסכולות רבות ומגוונות. זהו, למשל, סוד החיבה בין סורל

⁷ *סגולה* – ניתן לומר, מבלי להרחיק לכת, כי להשקפה האובייקטיבית והמוחלטת שסורל דבק בה יש סיכוי גדול יותר בעת הזו להיות מובנת. תמיד היה דבר-מה לא-מציאותי בנוגע לאתיקה. ידו של פלוני תשוטט בחטף על פני מדף הספרייה המוקדש לנושא. הסיבה לכך היא, אולי, שרק השאלות האתיות אשר עלו בפני אנשי הספר הפרזיטים היו שאלות הנוגעות למין, אשר (אם יסולח לי, מאחר שאני מצוי כאן על תקן תלמיד של סורל) כמעט ואין בהן דבר זולת תועלתנות, שום דבר שאדם יכול בכנות לחוש אובייקטיבי לגביו. אולם, סנסואליסטים רבים החליטו לאחרונה לקבל החלטה אתית בפעם הראשונה, ולהכיר, באי-נחת, כי היות שישנו לפחות דבר אובייקטיבי אחד בתחום האתיקה, אזי יתכן כי ישנם עוד דברים אובייקטיביים רבים אחרים.

לבין קבוצת הסופרים הקשורה ל'אקסיון פראנסז' [L'Action française], חיבה שכל משמיציו להוטים להתלות בה. האידיאולוגיה שלו דומה לשלהם, אולם הוא נבדל מהם בשימוש שהוא מוצא עבורה. הוא מייחל לשובה של הרוח הקלאסית באמצעות מלחמת המעמדות.⁸ זהו החלק בתזה שלו העוסק בעובדות, ותהא זו עזות-פנים מצדי להציע לה פרשנות. כל אשר עסקתי בו היו כמה תפיסות מוטעות בנוגע לחלקו התיאורטי לחלוטין של הטיעון.⁹ אולם, ניתן להבחין כאן כיצד הוא גורם לשני החלקים [העובדתי והתיאורטי] לפעול בצוותא. לאור הגישה הקלאסית, הוא מנסה להוכיח כי ביטוייה הנוכחי בצורה של אלימות מצד מעמד-הפועלים, הוא דבר שניתן לקוות לו, וברד בברד הרעיון המשלים הגורס כי התנועה תצליח לחדש את החברה אך ורק תחת השפעת האידיאל הקלאסי.

סורל הוא אחד מן הכותבים הראויים לציון של התקופה, ולבטח הסוציאליסט הראוי ביותר לציון מאז מרקס; וסביר להניח כי השפעתו תגדל, שכן, למרות מה שנראה כעליונות הבלתי-מעוררת של ההדוניזם הרציונאליסטי בהגות הפופולארית, הראייה האבסולוטית של האתיקה, העומדת בבסיס טיעונו, זוכה בהדרגה לעדנה מחודשת. נכון הדבר, כי ניתן למצוא שילוב דומה של אידיאל קלאסי עם סוציאליזם בכתביו של פייר-ז'וזף פרודון (Proudhon), אך סורל מגיע בעת עליזה יותר. האידיאולוגיה שפרודון תוקף בשלה יותר עתה, וניתן לאמוד ביתר קלות את השלכותיה האמיתיות. רבים מתחילים

תומאס ארנסט יום (1883-1917)

⁸ זהו הדבר אשר מבדיל בין התקפותיו של סורל על האידיאולוגיה הדמוקרטית לבין התקפותיהם של אחרים. חלקן חובבניות ממש, וכמעט שאין להן שום מובן ממשי, בעוד שאחרות ממש מרושעות, ומשחקות עם רעיון אי-השוויון. כל תיאוריה שאינה מונעת מתפיסת הצדק המצדדת בשוויון בין בני האדם, ואשר אינה מסוגלת להציע משהו לכלל האנושות, אינה ראויה לעתיד כלשהו, וסביר להניח שגם לא יהיה לה עתיד כלשהו.

⁹ בעשתי כן, שמתו דגש, באופן לא-מידתי, על היבט אחד בעבודתו של סורל. אולם, לא ביקשתי למסור דיווח כללי על עבודתו כאן, אלא רק ניסיתי לפתור את המכשלה הסבירה ביותר המביאה לאי-הבנתה של עבודתו. לו הייתי נוהג אחרת, הייתי שמח להתייחס ליחסו למרקס, פרודון וויקו, וכמו-כן לומר משהו בנוגע לתפישת ההיסטוריה שלו, אשר אודותיה כתב קרוצ'ה בהקדמתו לתרגום האיטלקי.

להתפכח מהדמוקרטיה הליברלית והפציפיסטית, ובו-בעת מתחלחלים מן האידאולוגיה המנוגדת, לנוכח האסוציאציות הריאקציונריות שלה. סורל, עבור אותם אנשים, בהיותו מהפכן בתחום הכלכלה, אך קלאסיקון בתחום האתיקה, עשוי להתגלות כגואל.

(מאנגלית: אלעד אהרון)